

AYBƏNİZ İBRAHİMOVA
GÜLƏR MEHDİYEVƏ
SAMƏDDİN İBRAHİMOV

HƏYAT BİLGİSİ

*Ümumtəhsil məktəblərinin 2-ci sinfi üçün
«Həyat bilgisi» fənni üzrə*

DƏRSLİK

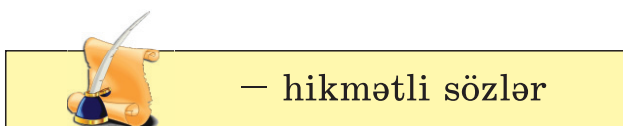
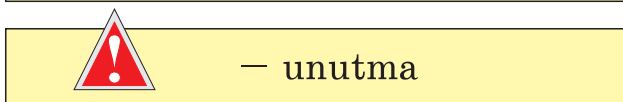
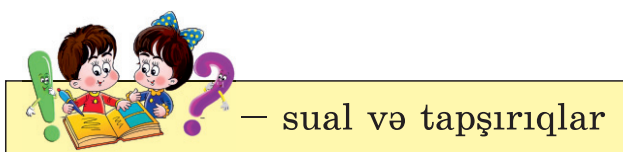
*Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin
19.06.2009-cu il tarixli 734 №-li əmri ilə təsdiq edilmişdir.*

«ASPOLİQRAF»
BAKİ—2016

Kurikulum üzrə məsləhətçi: **Sahib Mənsimov**
*fizika-riyaziyyat elmləri üzrə
fəlsəfə doktoru*

Rəyçi: **Xanım Muradova**
*132—134 №-li təhsil kompleksinin
biologiya müəllimi, «Ən yaxşı müəllim»
müsabiqəsinin qalibi*

İbrahimova A., Mehdiyeva G., İbrahimov S.
İ 17 Həyat bilgisi. Ümumtəhsil məktəblərinin 2-ci sinfi üçün «Həyat bilgisi» fənni üzrə dərslik. Bakı, «Aspoliqraf», 2016, 72 səh.

Müəlliflik hüquqları qorunur. Xüsusi icazə olmadan bu nəşri və yaxud onun hər hansı hissəsini yenidən çap etdirmək, surətini çıxarmaq, elektron informasiya vasitələri ilə yaymaq qanuna ziddir.

Dərsliklə bağlı rəy, irad və təkliflərin aspoligraf.ltd@gmail.com və derslik@edu.gov.az elektron ünvanlara göndərilməsi xahiş olunur. Əməkdaşlığınıza üçün əvvəlcədən təşəkkür edirik!

© Azərbaycan Respublikası
Təhsil Nazirliyi, 2016

HEYDƏR ƏLİYEV

AZƏRBAYCAN XALQININ ÜMUMMİLLİ LİDERİ

Çap için değil

BİZ ŞAGİRDİK

AİLƏDƏ VƏ MƏKTƏBDƏ

- Yenidən məktəbə
- Yolda və nəqliyyatda
- Ailədə
- Davranış mədəniyyəti
- Gün rejimi

SAĞLAM HƏYAT

- Sağlamlıq nədir?
- Sağlam olmağın yolları
- Yoluxucu xəstəliklərdən necə qorunmalı?
- Təhlükələrdən qorunmağı hamı bacarmalıdır

YENİDƏN MƏKTƏBƏ

Yeni dərsləri başladı. Çox sevinirəm. Çünki sinif yoldaşlarım və müəllimlərimlə yenidən görüşürəm.

Mən bu üç ayda xeyli böyümüşəm. Boyum xeyli artıb. Birinci sinifdə oxuyanda çox işlər mənə çətin gəlirdi. Amma indi həmin işləri asanlıqla yerinə yetirirəm. Artıq yatağımı və süfrəmi yığışdırmağı bacarıram.

İkinci sinifdə biliyim və bacarığım bir az da artacaq. Çünki yeni dərslərdə daha səylə çalışacağam. Dərslərdə daha fəal olacağam.

*Uşaqlıqda
öyrənilən elm daş
üstə yazıya bənzər.*

Məhəmməd
Peyğəmbər

**İlk dərslər gününü Azərbaycan
Respublikasında Bilik Günü
kimi qeyd edirlər.**

Bu bizim sinif otağımızdır. Sinif otağımız da evimiz kimi tərtəmizdir. Çünki biz məktəbimizi çox sevirik. Yerə zibil atmırıq, partalarımızın üstünü cızmırıq. Çantamız və məktəbli formamız həmişə səliqəli olur. Yoldaşlarımızla mehriban davranırıq. Əməyi sevirik, özümüzdən balacaları incitmirik. Məktəbin nizam-intizam qaydalarına əməl edirik. Ona görə də valideynlərimiz və müəllimlərimiz bizdən razı qalırlar.

- 1) Məktəbin nizam-intizam qaydalarına əməl etmək nə üçün vacibdir?
- 2) Sən məktəbdə necə davranırsan? Dəftərində yaz.

YOLDA VƏ NƏQLİYYATDA

Günün bir hissəsini evdə, bir hissəsini məktəbdə, bir hissəsini isə yolda oluruq. Yollar bizi müxtəlif ünvanlara çatdırır. Yollar rahat və təhlükəsiz olmalıdır. Biz də yol hərəkəti qaydalarını bilməli və bu qaydalara əməl etməliyik. Səki ilə getməliyik. Yol nişanları olmayan yerlərdə iki hərəkət istiqaməti olan yolu keçərkən əvvəl sola baxmalıyıq.

Yolun yarısına çatıb orta xəttin üzərində dayanmalıyıq. Sonra isə sağa baxıb avtomobilin yaxınlaşmadığına əmin olmalıyıq. Bundan sonra yolu keçmək olar.

yerüstü
keçid
nişanı

yeraltı
keçid
nişanı

Yeraltı və yerüstü keçidlər olan yerlərdə mütləq onlardan istifadə etməliyik. İşıqforun rənglərinin bizə nə demək istədiyini əzbər bilməliyik. Qadağan olunmuş yerlərdə velosiped sürməməli, yolu qaça-qaça keçməməliyik. Yol kənarında oynamamalıyıq.

- 1) Yol hərəkəti qaydalarını bilməyən yoldaşlarına necə kömək edərsən?
- 2) Bildiyin yol hərəkəti qaydalarını dəftərində yaz.

Avtobusa arxa qapıdan minib, ön qapıdan düşmək lazımdır.

avtobus
dayanacağı
nişanı

piyadalar üçün
keçid nişanı

Eskalatorada sağ tərəfdə, üzü hərəkət istiqamətində dayan. Eskalatordan düşəndə ehtiyatlı ol.

Liftdən istifadə edərkən hərəkətdə olan liftin düymələrinə toxunma.

Yolu yalnız piyada keçidindən keç.

Avtomobilin, avtobusun pəncərəsindən başını və qolunu çıxarma. Bu, olduqca təhlükəlidir.

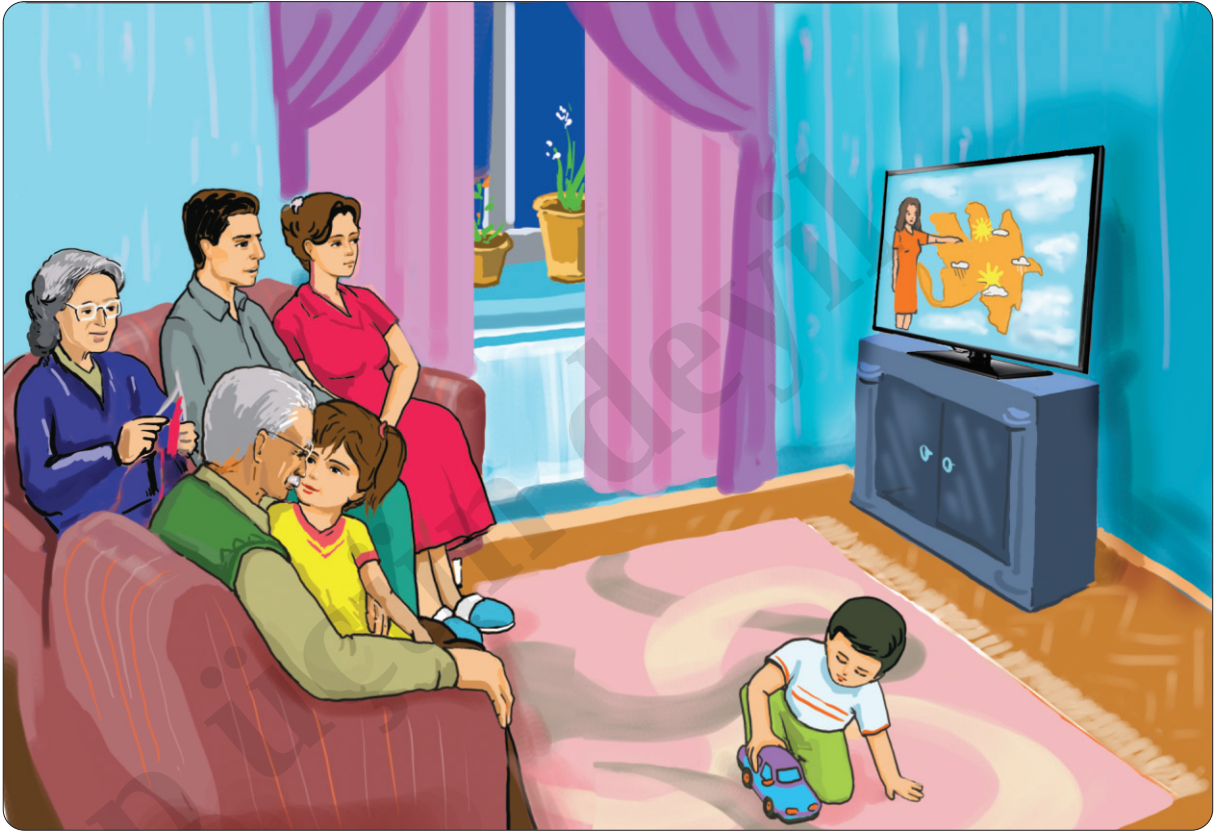

- 1) Hansı nəqliyyat növlərini tanıyırsan?
- 2) Nəqliyyatda hansı davranış qaydalarına əməl etmək lazımdır?
- 3) Piyada keçidi nişanlarını sözlə təsvir et.

AİLƏDƏ

Bu insanlar eyni mənzildə yaşayırlar. Hər gün işdən, məktəbdən evə qayıdarkən bir-birini sevinclə, təbəsümlə qarşılayırlar. Bir süfrə arxasında əyləşirlər. Birlikdə televizora baxır, mətbəxdə çalışır, otaqları səliqəyə salırlar. Qonaq gedir və səyahətə çıxırlar. Dostları da eyni mənzildə qarşılayıb, yola salırlar. Birlikdə sevinib-kədərlənirlər. Bir-birinin qayğısına qalır və qulluğunda dururlar.

Kimdir onlar? Əlbəttə, ailə üzvləri: baba, nənə, ata, ana və uşaqlar. Doğma və əziz insanlar. Onlar hər işi öz aralarında bölürlər. Bö-yüklərə hörmət, kiçiklərə nəvaziş göstərməyi bacarırlar. Bir-birindən məsləhət alırlar. Mehriban danışıq, xoş sözlər eşidirlər. Ailənin qayda və qanunlarına əməl edirlər. Onu sevir və qoruyurlar.

Ev işlərində valideynlərimizə kömək edərkən biz yeni bacarıqlara yiyələnirik.

- 1) Evdə hansı işləri özün görürsən?
- 2) Ailə üzvləri nə üçün bir-birinə kömək etməlidirlər?
- 3) Valideynlərinə hansı işlərdə kömək edirsən? Bu zaman hansı bacarıqlara yiyələne bilərsən? Fikirlərini yaz.

DAVRANIŞ MƏDƏNİYYƏTİ

Səhərdir. Valideynlərimi salamlayıram:

— Sabahınız xeyir olsun!

Onların üzündə təbəssüm oyanır. Mən bundan çox sevinirəm. Süfrə arxasında bir-birimizə deyirik:

— Nuş olsun!

Səhər mənzildən ilk çıxan «Salamat qalın!» deyir.

Evdəkilər:

— Yaxşı yol! — deyirlər.

Mən məktəbə yollanıram. Yolda sinif yoldaşım Turanla rastlaşıram. O, yanındakı oğlanı mənə təqdim edir:

— Bu mənim dostum Adildir, — deyir.

Biz tanış oluruq. Mən də adımı deyirəm:

— Samirə.

Söhbət edə-edə məktəbə tərəf gedirik.

Yolu keçən bir yaşlı qadın əlində yük aparır. Biz ona yaxınlaşıırıq.

— İcazə verin, sizə kömək edək.

Təbəssümlə razılıq edir. Ayrılında bizə deyir:

— Ömrünüz uzun olsun!

Məktəbin pilləkənləri ilə qalxanda müəllimlərdən biri ilə rastlaşıram. Pilləkənlə birinci qalxmaq üçün ona yol verirəm və deyirəm:

— Buyurun.

Sinif yoldaşlarım Aygünü dövrəyə alıblar. Axı bu gün onun ad günüdür. Mən də onu təbrik edirəm.

— Aygün, ad günün mübarək olsun!

Aygün təşəkkür edir:

— Çox sağ ol, Samirə!

Dərs başlanır.

Beləcə biz hamımız müəllimlərimizin və valideynlərimizin nəsihətlərinə, nizam-intizam qaydalarına uyğun olaraq davranışlarımızda mədəni olmağa çalışırıq.

1) Sən nə zaman üzr istəyirsən?

2) Birisi köməyinə görə təşəkkür etməyəndə özünü necə hiss edirsən?

3) Hekayədəki uşaqlar nə üçün davranışlarında mədəni olmağa çalışırlar?

4) 13-cü səhifədə verilmiş nitq etiketlərindən istifadə edərək esse yaz.

—Bağışlayın, üzr istəyirəm.

— Mümkünsə, deyin, saat neçədir?

— Saat beş tamamdır.

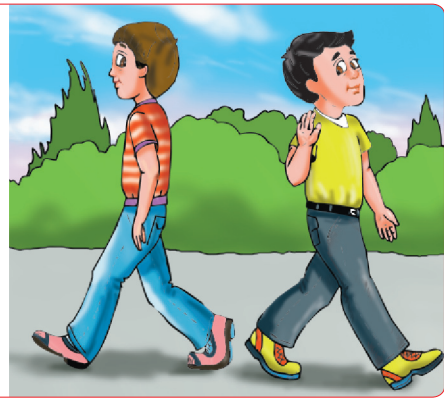
—Təşəkkür edirəm.

— Salamət qal, mən gedirəm.

— Yaxşı yol.

— Sağ ol!

Səncə, bu oğlan düzmü hərəkət edir?

Deməliyik:

Görüşəndə — salam, xoş gördük.

Ayrılarəkən — salamət qalın, görüşənədək.

Xəstələrə — Yastığınız yüngül olsun!

Xahiş edəndə — icazənizlə, zəhmət olmasa.

Təşəkkür edəndə — minnətdaram, çox sağ olun.

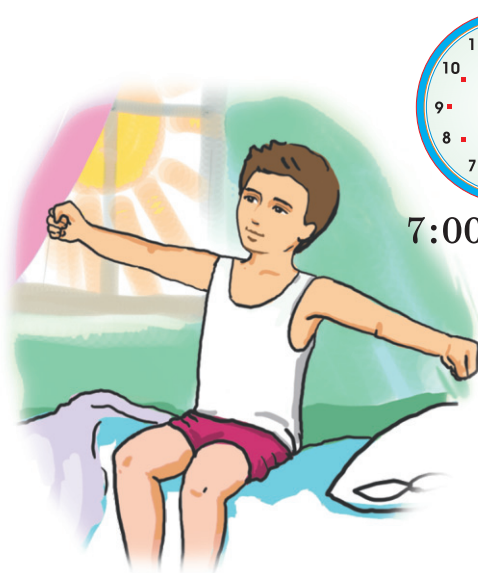
Bütün bunlara nitq etiketləri deyilir.

Bunlar ünsiyyət, davranış normalarıdır.

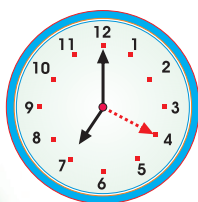
GÜN REJİMİ

Sən məktəbdən gələn kimi nə edəcəyini bilirsənmi? Mən bilirəm. Əvvəlcə əllərimi yuyuram. Nahar edib bir qədər dincəlirəm. Dərs-lərimi hazırlayıram. Otağımı səliqəyə salıram, dibçəkdəki güllərə su verirəm. Sonra şəkil çəkir, mütaliə edir, musiqi dinləyir və televizora baxıram. Həyətdə dostlarımla oynamağa da vaxt ayırıram. Mən heç zaman yorulmuram, həmişə şən və gümrah oluram.

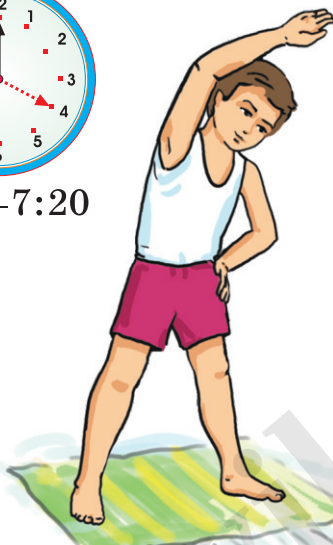
Bütün işləri vaxtında yerinə yetirmək üçün günü düzgün bölməyi bacarmaq lazımdır. Buna gün rejimi deyirlər. Hər kəs gün rejimini özü hazırlamalı və ona əməl etməlidir.

Oyanıram.

7:00—7:20

İdman edirəm.

Yuyunuram.

Səhər yeməyini yeyirəm.

7:20—7:40

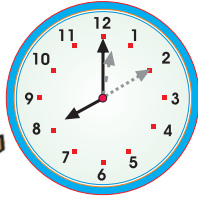
7:40—8:00

Məktəbə yollanıram.

AİLƏDƏ VƏ MƏKTƏBDƏ

MÖVZU 5

8:00—12:10

Məktəbdə
oluram.

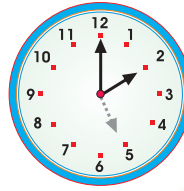
12:10—12.30

Məktəbdən
gəlirəm.

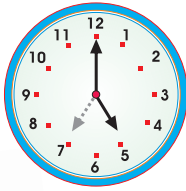
12:30—14:00

Paltarımı dəyişirəm,
əllərimi yuyuram və
nahar edirəm.

14:00—17:00

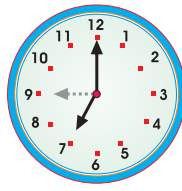
İstirahət edirəm və
ev tapşırıqlarını
yerinə yetirirəm.

17:00—19:00

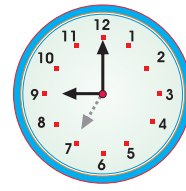
Dostlarımla oynayırəm,
sonra axşam yeməyini
yeyirəm.

19:00—21:00

Televiziya verilişlərinə
baxıram, sevdiyim işlərlə
məşğul oluram.

21:00—7:00

Yatıram.

- 1) Sən gününü necə bölürsən? Dəftərində yaz.
- 2) Günün səmərəli keçməsi üçün nə etmək lazımdır?
- 3) «Vaxt qızıldır» atalar sözünün mənasını izah et.

SAĞLAMLIQ NƏDİR?

Hər bir insan istəyir ki, sağlam olsun. Sağlamlıq insan üçün qiymətli nemətdir. Sağlam insan gümrah olur. Sağlamlıq xoş əhvali-ruhiyyə yaradır. Sağlamlıq həm də uzun ömür yaşamaq deməkdir.

- 1) Nə üçün bayramlarda, ad günlərində bir-birini təbrik edənlər, adətən, «Sənə uzun ömür, cansağlığı arzulayıram» deyirlər?
- 2) Şəkillər əsasında sağlam və xəstə insanın vəziyyətini təsvir et.

Xəstələnəndə insanın əhvalı pozulur. Xəstələnmiş insan şən və gümrah olmur. Öhdəsinə düşən işləri yaxşı və vaxtında yerinə yetirə bilmir. Ona görə sağlamlığı qorumaq lazımdır.

- 1) 16-cı və 17-ci səhifələrdəki şəkillərdə gördüyün uşaqların vəziyyətində hansı fərqlər var?
- 2) Səncə, insan hansı səbəblərdən xəstələnir? Cavabını dəftərində yazıb izah et.

SAĞLAM OLMAĞIN YOLLARI

Sağlam olmaq istəyən insan, ilk növbədə, düzgün qidalanmalıdır. Hər gün müəyyən olunmuş vaxtda yeməli, təzə, vitaminli qidalar qəbul etməlidir. Sağlamlığın ikinci şərti isə şəxsi gigiyena qaydalarına əməl etməkdir. Yeməkdən əvvəl əlləri yumaq vacibdir.

Axşam saat 9-dan gec olmayaraq yatmaq, səhər 7-dən gec olmayaraq oyanmaq lazımdır. Açıq havada olmaq, idman hərəkətləri etmək sağlamlığın əsas şərtlərindəndir. Oturduğun və yatdığın otağın havasını dəyişmək sağlamlıq üçün çox vacibdir. Həmişə mehriban, gülərz olmaq da insanın sağlamlığına müsbət təsir edir.

Mövsümə və hava şəraitinə uyğun geyinməyin də sağlamlıq üçün böyük əhəmiyyəti var. Bu, insanı xəstələnməkdən qoruyur. Mövsüm və hava şəraiti dəyişdikdə geyim də dəyişməlidir.

- 1) Sağlam olmaq üçün nə etmək lazımdır?
- 2) Mövsümə və hava şəraitinə uyğun geyinməyin əhəmiyyəti nədir?
- 3) Geyimlərin adlarını mövsümlərə uyğun qruplaşdırıb dəftərinə yaz.

YOLUXUCU XƏSTƏLİKLƏRDƏN NECƏ QORUNMALI?

Sağlamlığını qorumayan hər bir insan xəstələnə bilər. Xəstəliklərin bir qismi yoluxucudur. Yoluxucu xəstəliklər xəstə adamdan sağlam adama keçib sürətlə yayıla bilər. Bu cür xəstəlikləri bakteriya və viruslar törədir. Onlar adi gözlə görünməyən kiçik canlılardır.

Tərləmiş halda soyuq su içmək, yaxud dondurma yemək angina xəstəliyinə səbəb ola bilər. Angina xəstəliyini el arasında «boğazgəlmə» də adlandırırlar. Bu zaman insanın hərarəti qalxır. Boğazında kəskin ağrı və irin yaranır.

Qripə xəstələnmiş adamın da hərarəti yüksəlir. Öskürür, asqırır, nəfəs alması çətinləşir. Özündə belə əlamətləri hiss edən uşaq dərəcə gəlməməlidir. Evdə valideynlərinin və həkimin nəzarətində, yataq rejimində olmalıdır. Çünki o, xəstə halda məktəbə gələrsə, yoldaşlarını da xəstəliyə yoluxdurar. Düzgün qidalanma, təmizlik, idman və vaxtında edilən peyvəndlər uşaqları xəstəliklərdən qoruyur. Peyvənd hər hansı xəstəliyin qarşısını almaq və ya onu zəiflətmək üçün bədənə xüsusi maddənin daxil edilməsidir.

Bu uşaqlar peyvənd olunmaqdan qorxmurlar. Çünki bilirlər ki, peyvənd onları xəstəliklərdən qoruyacaq.

Özündə üşütmə, baş ağrısı, halsızlıq, öskürək, boğazda ağrı hiss etdikdə dərhal valideynlərinə, yaxud müəlliminə bildir.

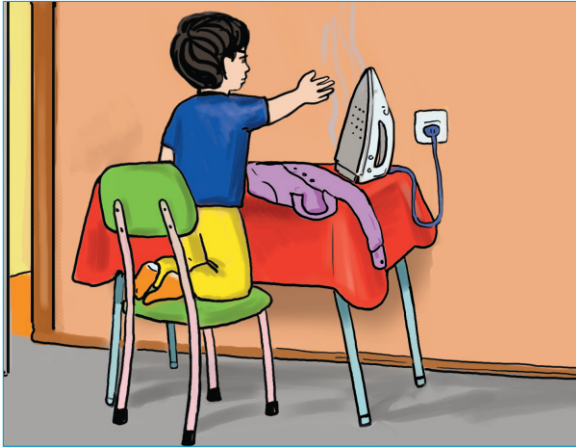

Şəxsi gigiyena qaydalarına əməl edirəm.
Meyvə-tərəvəzi yumamış yemirəm.

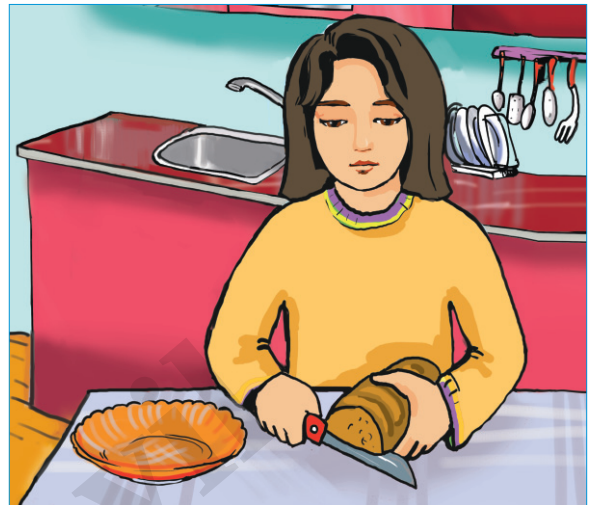
- 1) Hansı yoluxucu xəstəlikləri tanıyırsan?
- 2) Tanıdığın yoluxucu xəstəliklərdən qorunmaq yolları haqqında bildiklərini dəftərində yaz.

TƏHLÜKƏLƏRDƏN QORUNMAĞI HAMİ BACARMALIDIR

Bu zaman nə baş verə bilər?

İnsanlar məişətdə qaz sobası, soyuducu, paltaryuyan, fen, televiziya, radio, lampa, qayçı, bıçaq, çəkic, burğu və digər alət və cihazlardan istifadə edirlər. Bunlara məişət avadanlıqları da deyilir. Bu avadanlıqlardan istifadə etmək üçün əvvəlcə onlardan istifadə qaydalarını öyrənmək lazımdır. Bu, təhlükəsizlik üçün çox vacibdir.

- 1) Ailədə valideynlərin hansı məişət cihazlarından istifadə etməyinə icazə vermirlər?
- 2) Yangın törədə bilən məişət avadanlıqlarının adlarını dəftərində yaz.

Məişət avadanlıqlarından istifadə qaydalarına əməl etməyəndə, həyat üçün təhlükə yarana bilər. Məsələn, qaz sobasında qaz kranının açıq qalması çox təhlükəlidir. Çünki bu, zəhərlənməyə, partlayışa və yanğına səbəb ola bilər. Ona görə də evdən çıxarkən qaz kranının bağlandığına əmin olmaq lazımdır.

Elektrik cihazlarını şəbəkəyə qoşanda, yaxud şəbəkədən ayıranda tələsmək, naqili dartmaq olmaz. İşləyən elektrik cihazına yaş əllə toxunmaq təhlükəlidir.

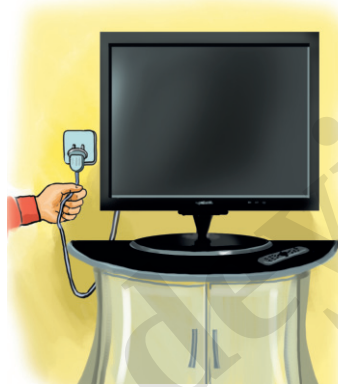
Tikinti işləri gedən yerlərdə oynamaq olmaz. Kənd yerlərində yaşayan uşaqlar bilməlidirlər ki, çay kənarında oynamaq təhlükəlidir. Həyətdə oynadığın zaman tanımadığın bir adam sənə yaxınlaşıb onunla gəzməyə getməyi təklif edərsə, getmə. Çünki o pis niyyətli adam ola bilər.

Təhlükəsizliyini qorumaq üçün sən başqa qaydalara da əməl etməlisən. Heç vaxt nə olduğunu bilmədiyin əşyalara toxunma! Bu, çox təhlükəli ola bilər.

Ərzaq alarkən onun təzəliyinə əmin olmaq lazımdır. Çünki istifadə vaxtı keçmiş qida məhsulları da həyat üçün təhlükə yarada bilər.

Həyətlərdə olan elektrik qurğularının yaxınlığında gəzmək və oynamaq da **həyat üçün təhlükəli ola bilər.**

Şəkillərdəki davranışları izah et.

- 1) Qaz sobası ilə ehtiyatsızlıq nələrə səbəb ola bilər?
- 2) Nə üçün naməlum əşyalara toxunmaq olmaz?
Bunun hansı mənfi nəticələri ola bilər?
- 3) Oynamaq üçün münasib olan yerlərin adını dəftərində yaz.

Bəzən insanların özlərinin səbəb olduğu texnogen qəzalar: yanğınlar, partlayışlar baş verir.

Texnogen qəzalar zamanı ətraf mühit toz və zəhərli maddələrlə çirklənir. Belə hallarda insanların özlərini tozun və zəhərli maddələrin təsirindən qoruması üçün müxtəlif vasitələr mövcuddur. Əleyhqaz və respiratorlar belə vasitələrdəndir.

Yanğın baş verərkən onu tez söndürmək üçün bir çox binaların dəhlizlərində yanğınsöndürmə balonları qoyulur.

respirator

əleyhqaz

yanğınsöndürmə
balonu

Bu telefon nömrələrini yadda saxla:

Yanğınsöndürmə xidməti 101

Polis bölməsi 102

Təcili tibbi yardım 103

Qaz qəza xidməti 104

Fövqəladə Hallar Nazirliyi 112

Olduğun binada yanğın baş verərsə:

- Təmkinlə hərəkət et, təlaşa düşmə.
- Yanğından mühafizə xidmətinə zəng et, ünvanı dəqiq söyləməyə çalış.
- Binanı tərk et.
- Otaqdan çıxmağa macal tapmasan, tüstüdən boğulmamaq üçün döşəməyə uzan.
- Çalış, alovun mühasirəsinə düşməyəsən.

112 nömrəli telefona hansı hallarda zəng etmək lazımdır?

BİZ TƏBİƏTİN ÖVLADIYIQ

TƏBİƏT NƏDİR?

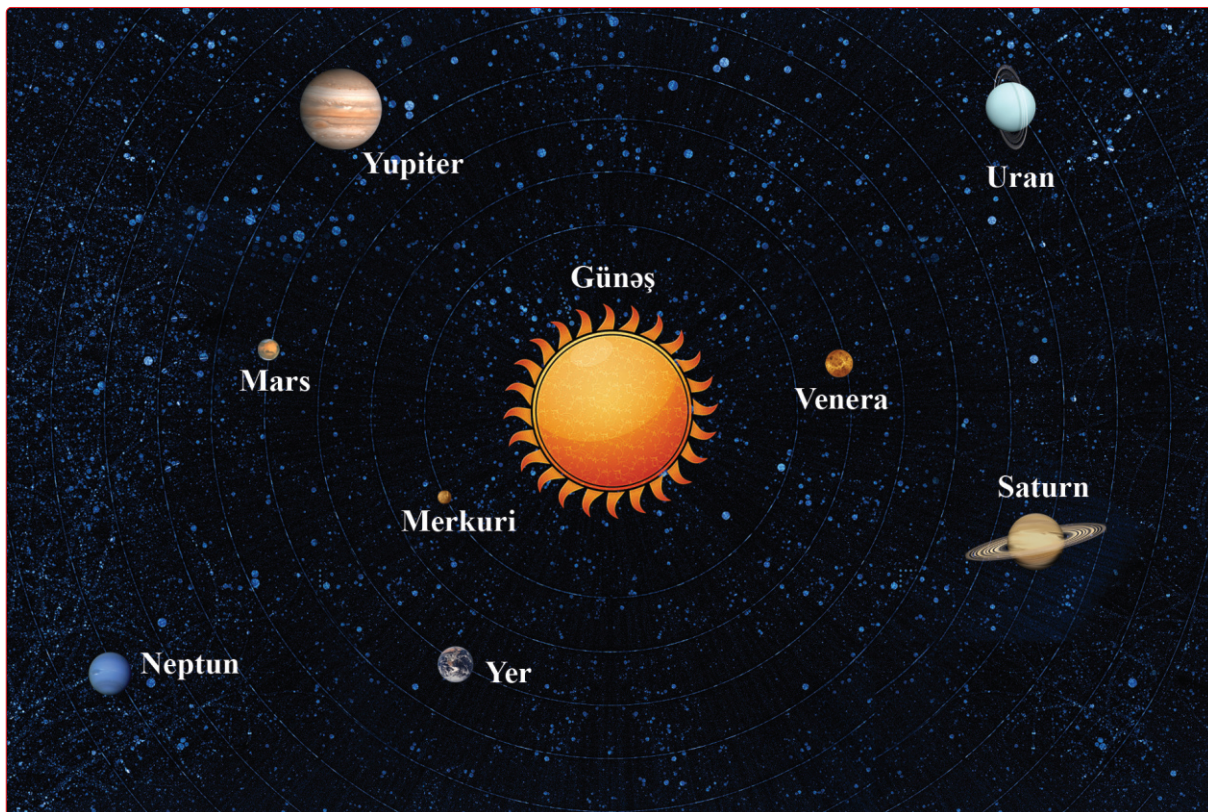
- Yer kürəsi
- Günəş, hava, su, torpaq
- Bitkilər və heyvanlar
- Şəhərdə və kənddə

TƏBİƏT HADİSƏLƏRİ

- Temperatur və onun ölçülməsi
- Təbiətdə suyun dövranı
- Fəsillər
- Yer səthi necə dəyişir?

YER KÜRƏSİ

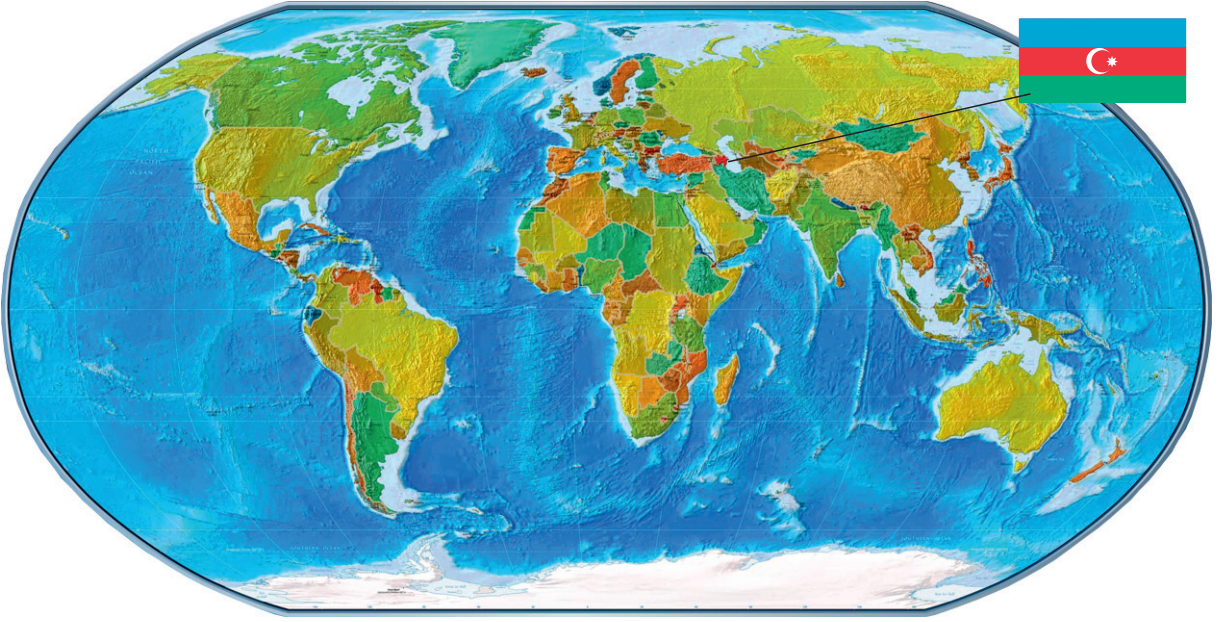
Bir dəfə televiziya verilişində belə ifadə eşitdim: «Yer kürəsi bizim evimizdir». Mən bunun nə demək olduğunu müəllimimdən soruşdum. O mənə çox maraqlı məlumatlar verdi. Onun sözlərindən öyrəndim ki, Yer kürəsi göy cismidir. Yer Günəşin ətrafında fırlanan 8 planetdən biridir. Bu planetlərdən yalnız Yerdə həyat var.

Qlobus Yerin kiçik modelidir. Yer üzündəki okeanlar, dənizlər, dağlar, düzənliklər, çaylar qlobusda və dünya xəritəsində öz əksini tapır. Burada dəniz və okeanlar mavi, dağlar qəhvəyi rənglərlə göstərilir. Xəritə və qlobusda çox hissə mavi rəngdədir. Demək, Yer kürəsinin səthinin çox hissəsini dəniz və okeanlar tutur.

qlobus

Dünya xəritəsi

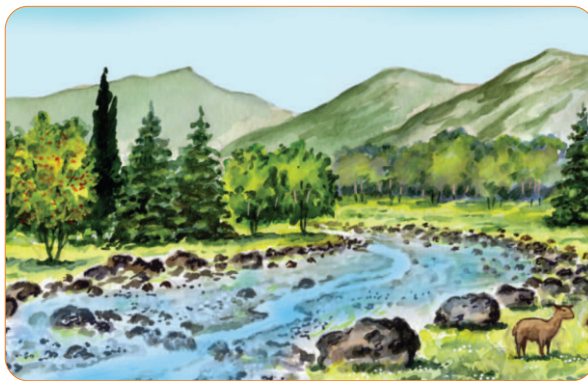
Qlobuslar və xəritələr cürbəcür olur. Onların bəzilərində dünya ölkələri də göstərilir. Yer üzündə çoxlu ölkələr var. Bu ölkələrdə müxtəlif insanlar yaşayır. İndi mən artıq bilirəm ki, nə üçün «Yer kürəsi bizim evimizdir» deyirlər.

*Öz qoynunda hamıya
Yer verib Yer kürəmiz.
Gülüstana dönər o,
Bir gül əksək hələmiz.*

Rafiq Yusifoğlu

- 1) Yerin kiçildilmiş modeli necə adlanır?
- 2) Qlobusdakı rənglər nəyi ifadə edir?
- 3) Günəşin ətrafında neçə planet fırlanır?
- 4) Dünyanın xəritəsində Azərbaycanın yerini tap.

GÜNƏŞ, HAVA,
SU, TORPAQ

Günəş nəhəng göy cismidir. O daim işıq saçır və ətrafa istilik verir. Günəşin istisi və işığı ətrafa şüalar vasitəsilə yayılır, yeri qızdırır. Bu, canlıların yaşaması üçün çox vacibdir. Əgər Günəşin şüaları yerə işıq və istilik verməsə, bütün canlılar məhv olar.

Təbiətdə suyun buxarlanması, qarın əriməsi, küləyin əmələ gəlməsi və bir çox hadisələr Günəşin təsiri altında baş verir.

**İsti yay günlərində Günəşin altında çox gəzmə:
bu, günvurmaya səbəb ola bilər.**

- 1) Günəşlə bağlı olan hansı təbiət hadisələri var?
- 2) Gördüyün şəkillərin günəşlə əlaqəsini izah et.
- 3) Günəşin həyat üçün əhəmiyyəti haqqında esse yaz.

Böyükələr belə bir ifadəni tez-tez işlədirlər: «O mənə hava və su kimi lazımdır». Çünki hava və su da canlıların yaşaması üçün ən vacib amillərdir. Canlılar nəfəs almadan yaşaya bilməzlər. İnsan susuz bir neçə gün, havasız isə cəmi bir neçə dəqiqə yaşaya bilər. Yaşillıq çox olan yerdə hava təmiz olur. Ona görə də yaşillığı qorumaq lazımdır.

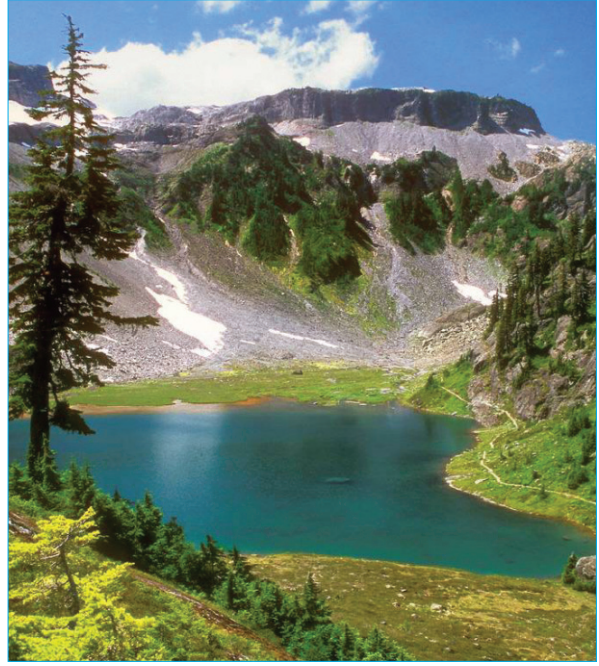
«Su həyatdır» ifadəsi də elə-belə yaranmayıb: susuz həyat yoxdur. Bədənimizin yarıdan çoxunu su təşkil edir. Yer kürəsi səthinin çox hissəsini su tutur. Amma okeanların, dənizlərin suyu içməli deyil, çünki duzludur. Ona görə də içməli suya şirin su deyirlər. Yer kürəsində elə yerlər var ki, orada insanlar içməli suyun azlığından əziyyət çəkirlər. Şirin suya qənaət etmək lazımdır. Onu çirkləndirmək olmaz.

Canlıların yaşaması üçün ən vacib təbii amillərdən biri də torpaqdır. Torpaq bitkiləri yetişdirir.

*dəniz**məşə*

çay

göl

əkin sahəsi

- 1) Canlılar üçün havanın nə əhəmiyyəti var?
- 2) Havanın təmizliyi nədən asılıdır?
- 3) Suyu nə üçün qənaət etmək lazımdır? Suyu nə üçün çirkləndirmək olmaz? Fikrini izah et.
- 4) «Torpaq anadır» ifadəsinin mənasını açıqla və dəftərində yaz.

BİTKİLƏR VƏ HEYVANLAR

Həyatı bitkilərsiz təsəvvür etmək olmaz. Yaşıl bitkilər havanı oksigenlə zənginləşdirir. Bitkilər bir çox heyvanların qidasıdır. İnsanların da qidasının əsas hissəsini bitkilər təşkil edir.

Gövdələrinin quruluşuna görə bitkilər üç qrupa ayrılır: ağaclar, kollar və otlar. Ağacların gövdəsi hündür və odunlaşmış olur. Gövdə budaqlanır, çətir əmələ gətirir.

Ağaclardan fərqli olaraq, kolların gövdəsi nisbətən nazik və qısa olur. Gövdələr torpaq səthinə yaxın hissədən budaqlanır. Ölkəmizdə nar, fındıq, qarağat və başqa kollar bitir.

kol

Otların gövdəsi isə tam odunlaşmır, zərif və yaşıl olur. Ağac və kolların ömrü uzun, otların isə nisbətən qısadır.

Bitkilər mədəni və yabanı olmaqla iki yerə bölünür. Bağlarda, tarla və zəmilərdə, bostan və dirriklərdə insanın yetişdirdiyi bitkilər mədəni bitkilərdir. Qarpız, yemiş, üzüm, limon, portağal və başqaları mədəni bitkilərə aiddir.

Çöllərdə, meşələrdə özbaşına bitən bitkilər isə yabanı bitkilərdir. Gicitkən, cincilim, böyürtkən, yovşan, çayır və başqaları yabanı bitkilərə aiddir.

ağac

ot

yabanı nar

yabanı armud

yabanı alma

meşə çiyələyi

pomidor

üzüm

qarağat

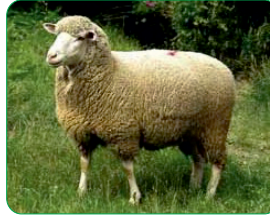

moruq

Canlılar aləminin böyük bir qismini heyvanlar təşkil edir.

Bəzi heyvanlar insanlar tərəfindən bəslənilir. Bunlar ev heyvanlarıdır. Bu heyvanlardan bir çoxunu hamı tanıyır. Toyuq, ördək, qaz, inək, qoyun, keçi, at ev heyvanlarıdır.

Meşə və çöllərdə yaşayan heyvanlar vəhşi heyvanlardır. Onların bəziləri otla, bəziləri isə ətlə qidalanır. Ətyeyən heyvanlara yırtıcı heyvanlar deyilir. Canavar, tülkü, aslan, pələng yırtıcı heyvanlardır. Kenquru, maral, fil isə otyeyən heyvanlara aiddir.

**Bitki və heyvanlara qayğı göstər.
Onlarla ehtiyatla davran.**

- 1) Hansı otyeyən heyvanları tanıyırsan?
- 2) Tanıdığın mədəni bitkilərin adlarını söylə.
- 3) Canavara nə üçün yırtıcı heyvan deyirlər?
- 4) Yaşadığın ərazidə olan ağacların adlarını dəftərində yaz.

ŞƏHƏRDƏ VƏ KƏNDƏ

Ətrafımızda gördüyümüz canlı-cansız varlıqlar bizi əhatə edən mühiti yaradır. Yaşadığımız yerdən asılı olaraq, bizi əhatə edən mühit də fərqlənir. Şəhərdə yaşayan insanlar çoxmərtəbəli binalar, körpülər və başqa tikililər ilə əhatə olunurlar. Şəhərdə daha çox əhali yaşayır. Buna uyğun olaraq, burada çoxlu məktəb, sənaye müəssisələri, idman kompleksləri və xəstəxanalar olur. Şəhərdə nəqliyyat vasitələrinin sayı da çoxdur. Ona görə də şəhər həyatı qaynardır.

Kənddə yaşayan insanların əhatə edən mühitdə işə əkin sahələri, ev heyvanları var. Kənddə hava daha təmiz olur. Burada insanlar canlı təbiətlə daha çox təmasda olurlar.

Şəkildə gördüyün ərazini yaşadığın ərazi ilə müqayisə et.

- 1) Şəhərlə kəndin təbiəti bir-birindən necə fərqlənir?
- 2) Yaşılığın canlılar üçün əhəmiyyətini izah et.
- 3) Şəhər həyatı ilə kənd həyatı bir-birindən necə fərqlənir?
- 4) Yaşadığın ərazinin rəsmini çək.

Təbiətdə olan bütün canlılar ətraf mühitlə daim əlaqədədir. Nəfəs aldığımız hava, içdiyimiz su çirklənsə, biz xəstələnərik. Ona görə də ətraf mühitin təmizliyini qorumaq hamının borcudur.

İstər şəhər olsun, istərsə də kənd, insan harada doğulub-böyüyürsə, ora ona doğma olur. İnsanlar yaşadıkları mühitin təmizliyini qorumağıdır. Çünki şəhərlərimiz və kəndlərimiz hamısı birlikdə doğma Azərbaycanımız deməkdir.

havanın çirklənməsi

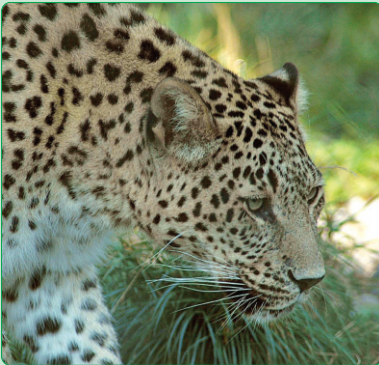
torpağın çirklənməsi

suyun çirklənməsi

Dünyada təbiətin — bitkilərin, heyvanların qorunmasına nəzarət edən təşkilatlar mövcuddur. Nəslə kəsilməkdə olan nadir bitki və heyvanların adı «Qırmızı Kitab»a salınır. Adı «Qırmızı Kitab»a düşən bitki və heyvanlar dövlət tərəfindən çox ciddi qorunur.

Azərbaycan Respublikasının «Qırmızı Kitabı»na düşən canlılar

bəbir

qırmızı flamingo

vaşaq

- 1) Hansı halda heyvan və bitkilərin adı «Qırmızı Kitab»a düşür?
- 2) Səncə, kimlərə «Təbiətin dostları» demək olar?
- 3) Təbiəti qorumaq, ona qayğı göstərmək kimin işidir?
- 4) İnsan təbiəti qorumasa, ona qayğı göstərməsə, həyatda nələr baş verər? Fikirlərini dəftərində yaz.

TEMPERATUR VƏ ONUN ÖLÇÜLMƏSİ

İsti, soyuq, ılıq, sərin, qızmar, qaynar, şaxta kimi sözlər hamımıza tanışdır. Bu sözlər havanın, suyun, qumun, torpağın temperaturunu bildirmək üçün işlədilir. Temperaturu daha dəqiq ölçməkdən ötrü insanlar termometr adlanan cihaz icad etmişlər. Termometrlər müxtəlif olur: hava termometri, su termometri, tibb termometri və başqaları. Bu termometrlərin köməyi ilə havanın, suyun, insan bədəninin temperaturu ölçülür.

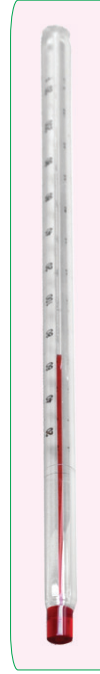
Tibb termometri içərisində civə olan nazik şüşə borudan və ona bərkidilmiş bölgülü şkaladan ibarətdir. Şkalada bölgülərin qarşısında ədədlər yazılıb. Bu ədədlər dərəcələri göstərir. Sağlam insanın bədən temperaturu 36,6 dərəcə olur.

Termometrlərlə yalnız istini yox, soyuğu da ölçmək olar. Termometrin bölgülü şkalasında 0 (sıfır) dərəcə isti ilə soyuğun sərhədidir. Sıfırdan yuxarıdakı ədədlər istini, aşağıdakılar soyuğu bildirir. Məsələn, xüsusi maye sıfırdan yuxarı 5-in bərabərindədirsə, bu, temperaturun 5 dərəcə isti olması deməkdir və belə yazılır $+5^{\circ}$. Əgər xüsusi maye sıfırdan aşağı 3-ün bərabərindədirsə, bu, temperaturun 3 dərəcə soyuq (şaxta) olduğunu bildirir və belə yazılır -3° .

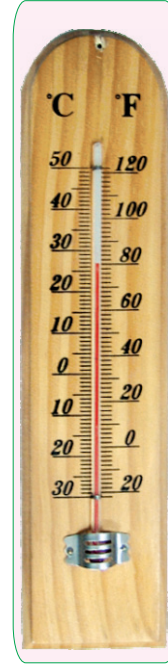

tibb termometrləri

su termometri

otaq termometri

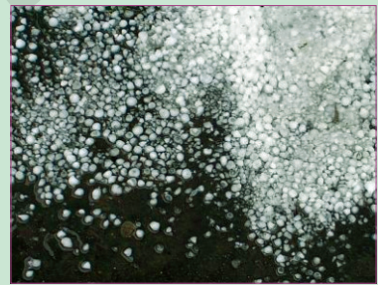
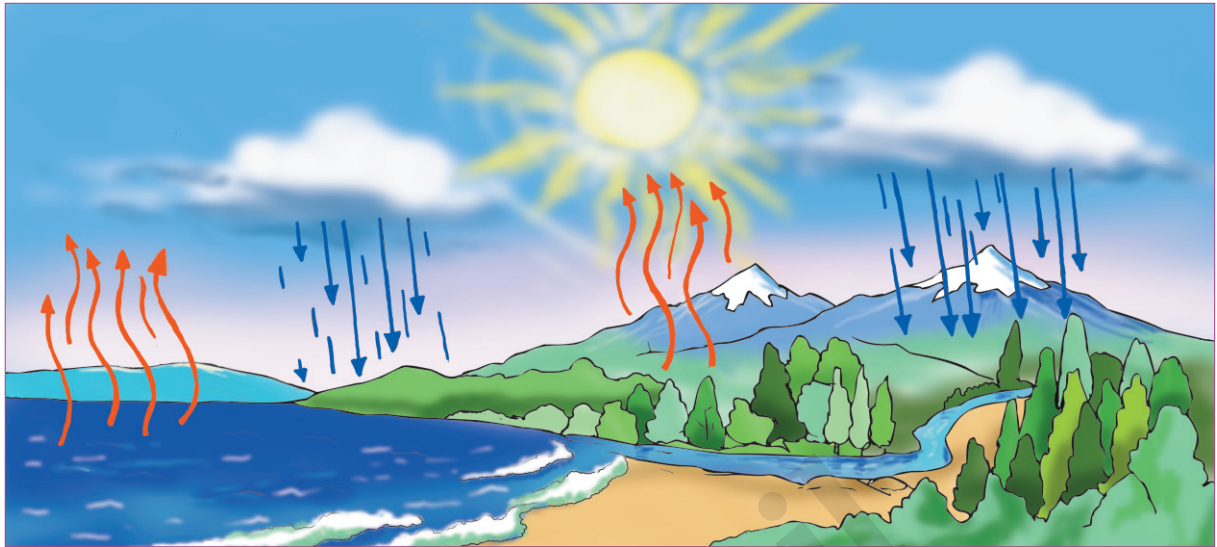
Tibb termometrinin borusunda civə var. Civə isə çox zəhərlidir. Termometrlə ehtiyatlı davranmaq lazımdır. Əgər termometr sınarsa, civəyə toxunmaq olmaz. Dərhal böyüklərə xəbər ver. Lazım olmadıqda, tibb termometrini götürmə və onunla oynama.

- 1) Termometrlər nə üçündür?
- 2) Termometrin hissələri hansılardır?
- 3) Müxtəlif termometrlərin oxşar və fərqli cəhətlərini müqayisə et.
- 4) Civəli termometrlə işlədikdə hansı qaydalara əməl etmək lazımdır?
- 5) Bir gün ərzində səhər, günorta və axşam saatlarında hava termometrinin göstəricisini dəftərinə yaz. Sonra rəqəmləri müqayisə et. Rəqəmlərin fərqli olmasının səbəbini izah et.

TƏBİƏTDƏ SUYUN DÖVRANI

Təbiətdə su *maye* halından başqa, *buxar* və *buz* halında da olur. Su bir haldan başqa hala keçərək həmişə hərəkət edir. Sən, yəqin ki, yağışdan sonra yaranan gölməçələri görmüsən. Bu gölməçələr bir müddətdən sonra quruyur. Yaxud qışda yağan qar havalar isinən kimi əriyir. Buz da istinin təsiri ilə əriyib mayeyə, sonra isə buxara çevrilir. Su daim Günəşin istisi ilə buxarlanıb havaya qalxır və bulud əmələ gətirir. Buludlar isə yağıntıya — yağışa, qara, doluya çevrilir və su yenidən yerə qaydır. Bax su daima beləcə dövr edir. Buna təbiətdə suyun dövrani deyilir.

yağıntı formaları

- 1) Hansı yağıntı formalarını tanıyırsan?
- 2) Su buxarlanmasaydı, nə baş verərdi?
- 3) Yağışın canlılar üçün nə əhəmiyyəti var?

- 1) Niyə doluya, qara suyun yağıntı forması deyilir, dondurmaya yox?
- 2) Təbiətdə suyun dövrənini əks etdirən sxem çək.

FƏSİLLƏR

Fəsillər dəyişdikcə gah gecələr, gah da gündüzlər uzanır. Payızda və qışda gecələr uzun olur. Yazda və yayda isə gündüzlər uzun olur.

Qışdan sonra yaz gəlir. Havalar tədricən qızır. Təbiət yavaş-yavaş canlanır. İnsanlar palto və kürkləri çıxarırlar. Xalqımız bahar fəslini çox sevir. Hər il martın 20—21-də Novruz bayramını təntənə ilə qeyd edirik.

Yazı yay əvəz edir. Yay ilin ən isti fəslidir. Yayda məktəblər bağlanır. Şagirdlər tətillə buraxılırlar. Yay uşaqların istirahət fəslə də adlandırmaq olar.

Yurdumuzun payızı da gözəl olur. Payızda havalar sərinləşir. Meyvələr yetişir, yarpaqlar tökülür. Ağaclar soyunur, insanlar isə isti geyimlərə keçirlər.

Qış ən soyuq fəslidir. Biz qış fəslini də xoşlayırıq. Çünki qışda çox sevdiyimiz qar yağır. Qışda torpaq dincəlir. Bir çox heyvanlar qış yuxusuna gedir.

- 1) Torpaq hansı fəsildə oyanır, hansı fəsildə yuxuya gedir?
- 2) Günəş hansı fəsildə yerə daha çox istilik verir?
- 3) Fəsilərin əsas əlamətlərini dəftərində yaz.

YER SƏTHİ NECƏ DƏYİŞİR?

Yer üzərində temperaturun artıb-azalması, fəsillərin dəyişməsi, suyun dövr etməsi, küləyin əsməsi təbiət hadisələridir. Yer səthindəki dağlar, düzənliklər, çökəkliklər zaman keçdikcə bu hadisələrin təsiri altında öz formasını dəyişir. Küləyin, temperaturun, yerüstü və yeraltı suların təsiri ilə dağlar, təpələr zərrə-zərrə parçalanır. Bu zərrələr külək və su vasitəsilə yüksəkliklərdən alçaq ərazilərə daşınır. Bu dəyişmələr çox uzun zaman ərzində baş verir. Ona görə də biz ətrafımızda baş verən dəyişilmələri hiss etmirik. Heç təsəvvür etmək olmur ki, indi Böyük Səhra yerləşən ərazidə çox illər bundan əvvəl hündür otlar bitmişdir. Burada tez-tez yağışlar yağmışdır.

Böyük Səhra

düzənlik

Düzənlikləri də təbiət hadisələri əmələ gətirir. Yer üzərindəki irilixırdalı çaylar suyun təbiətdə dövrəni nəticəsində yaranır.

Göygöl

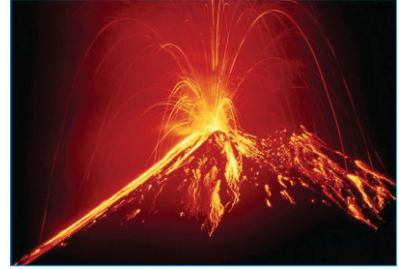
Lakin təbii fəvqəladə hadisələr nəticəsində yer səthi sürətlə dəyişə bilər. Məsələn, zəlzələ, vulkan püskürməsi, torpaq sürüşməsi, qasırğa, sel kimi hadisələr Yer səthində sürətli dəyişmələrə səbəb olur.

zəlzələ

sel

vulkan püskürməsi

meşə yangını

qasırğa

torpaq sürüşməsi

Leysan yağışlardan sel yaranır. Güclü sel isə torpağın üst qatını üzərindəki bitkilər ilə birlikdə yuyub aparır.

Güclü zəlzələ, vulkan püskürməsi nəticəsində dərələr, dağlar və göllər əmələ gəlir.

Azərbaycanın ən gözəl göllərindən biri olan Göygöl zəlzələ nəticəsində yaranıb. Zəlzələ zamanı Kəpəz dağı uçub Ağsu çayının qarşısını kəsmişdir. Gözəl Göygölümüz beləcə yaranmışdır.

Lakin Yer səthi yalnız təbiət hadisələrinin təsiri ilə dəyişmir. İnsanların fəaliyyəti də Yer səthində dəyişilmələrə səbəb olur.

dərə

vulkanik dağ

dağ çayı

Zəlzələ yer üzərinin bəzi hissələrinin güclü titrəməsidir.

Fırtına güclü külək zamanı dənizin şiddətlə dalğalanmasıdır.

Torpaq sürüşməsi torpağın sürüşərək yerdəyişməsidir.

Qar uçuunu dağlarda yığılan qarların bir anda yerindən qoparaq sürətlə düşməsidir.

Zəlzələ zamanı

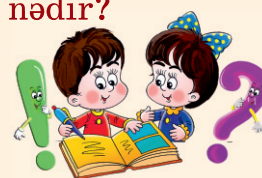

Əgər çoxmərtəbəli binadasansa:

- Çölə qaçmağa çalışma, içəri daha təhlükəsizdir.
- Qapı tağının, masanın, çarpayının altında gizlən.
- Əgər otaqda belə möhkəm mebel yoxdursa, onda divarın küncünə sıxıl.
- Sobadan, pəncərədən və eyvandan kənarda dayan.
- Liftdən istifadə etmə.

Əgər kənd yerində, birmərtəbəli binadasansa, dərhal evi tərk et.

- 1) Təbii və texnogen fəvqəladə hadisələri fərqləndirən nədir?
- 2) Hansı fəvqəladə hadisələrin qarşısını almaq olar?
- 3) Səncə, insanların fəaliyyəti nəticəsində Yer səthi necə dəyişir?
- 4) Təbiət obyektlərini hansı təbiət hadisələri yaradır?

Təbiət hadisəsi	Təbiət obyektı

BİZ VƏTƏNDAŞIQ

İNSANLAR ARASINDA

- Güc birlikdədir
- Hüquqlarımız qorunur
- Mənəvi keyfiyyətlər

MƏNƏVİ VƏ MADDİ DƏYƏRLƏR

- Dinlər
- Ehtiyaclarımız
- Qənaət və israf

VƏTƏNİMİZ

- Vətən anadır
- Dövlətimiz və dövlət rəmzlərimiz

GÜC BİRLİKDƏDİR

Hər bir insan həm bir ailənin, həm də müəyyən bir kollektivin üzvüdür. Kollektiv bir yerdə çalışmaq üçün birləşmiş insanların toplusudur.

Ailədən fərqli olaraq, insanları kollektivdə qohumluq münasibətləri yox, gördükləri iş birləşdirir. Məsələn, tikintidə sürücülər, bənnalar, rəngsazlar, dülgərlər birlikdə çalışırlar. Onlar birgə çalışmasalar, yaşayış binaları, məktəblər, idman qurğuları tikilməz. Həkim, idman, musiqi kollektivləri, müəllim kollektivi və başqa kollektivlər var. Deməli, məktəbdə müəllimlər, xəstəxanada həkimlər, stadionda futbolçular kollektiv şəkildə — birgə çalışırlar. Kollektivdə güc birlikdədir.

Ayrı-ayrılıqda da bütün peşə sahiblərinin bir-birinə ehtiyacı olur. Müəllimin həkimə, həkimin müəllimə, bənnanın dərziyə, dərzinin bərbərə ehtiyacı var. İnsanlar bir-birinə həmişə ehtiyac duyurlar.

- 1) Kollektiv nədir?
- 2) Kollektivin gücü nədədir?

Atalar sözü

*Tək əldən səs
çıxmaz.*

Ailə ilə kollektivin fərfini dəftərində yazıb izah et.

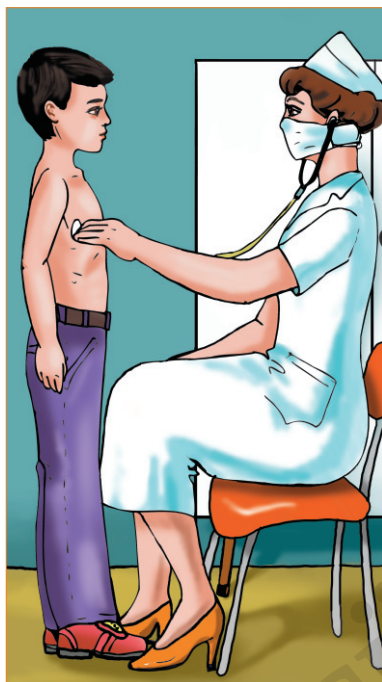
HÜQUQLARIMIZ QORUNUR

Yaşamaq, təhsil almaq, fikrini bildirmək, istirahət etmək, müalicə olunmaq hər bir insanın haqqıdır. Bu haqlar qanunla qorunur və insan hüquqları adlanır. Qanunla qorunan hüquqları heç kim poza bilməz.

İnsanlar mənzillərdə yaşayırlar. Bu onların mənzil hüququdur. Hər bir vətəndaşın mənzil hüququ var.

Uşaqlar məktəbdə təhsil alırlar. Bu onların təhsil hüququdur. Hamının təhsil almaq hüququ var.

Hamının öz sağlamlığının qayğısına qalmaq hüququ var. Bütün vətəndaşlar bərabər hüquqlara malikdirlər. Onların hüquqlarını dövlət qoruyur. Dövlətdən başqa, dünyada da insanların hüquqlarını qoruyan müxtəlif təşkilatlar var.

- 1) Sənin hansı hüquqların var?
- 2) Sənin hüquqlarını kim qoruyur?

MƏKTƏBDƏKİ HÜQUQLARIMIZ

- *Pulsuz təhsil almaq*
- *Məktəbin sinif otaqlarından istifadə etmək*
- *Məktəbin kitabxanasından istifadə etmək*
- *Məktəbin idman zalından istifadə etmək*
- *Dərsliklərdən pulsuz istifadə etmək*

BUNLAR UŞAQLARIN HÜQUQLARININ POZULMASIDIR

- *Azyaşlı uşaqların işlədilməsi*
- *Döyülməsi*
- *İstirahətinin pozulması*
- *Ayrı-seçkiliyə məruz qalması*

Özünün və yoldaşlarının hüquqlarının pozulmasına biganə qalma.

- 1) Məktəbdə hüququn pozularsa, kimə müraciət etməlisən?
- 2) Mağazada sənə keyfiyyətsiz mal satılması hüququnun pozulmasıdır mı? Cavabını dəftərində yaz.

MƏNƏVİ KEYFİYYƏTLƏR

İnsanlar xasiyyətlərinə görə müxtəlif olurlar. Mehriban, mərhəmətli, sadə, bilikli, gülərüzlü insanları hamı sevir. Belələri haqqında «Gözəl insandır» deyirlər.

İnsanları sevmək, onlara qayğı və mərhəmətlə yanaşmaq müsbət keyfiyyətlərdir. Amma paxıllıq etmək, kinli olmaq, heç kimə kömək etməmək insanlığa yaraşmayan mənfi keyfiyyətlərdir.

Bu uşaq düzgün hərəkət etmir.
Səncə, nə üçün?

Şagird yoldaşına
dərslərində kömək
etmək yaxşı
hərəkətdir.

- 1) İnsanın mənəvi keyfiyyətləri hansılardır?
- 2) Necə insana qayğıkeş deyirlər?
- 3) Mərhəmətli olmaq nə deməkdir?

Oyun zamanı yoldaşını qəsdən yıxmaq yaxşı hərəkət deyil.

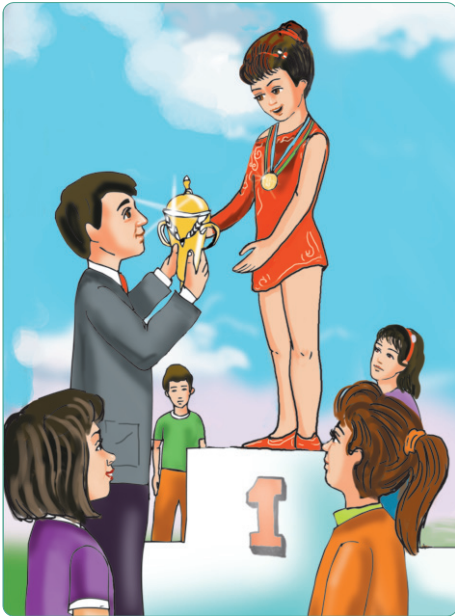

Oyun zamanı rəqib komandadan olan yoldaşına da ayağa qalxmaqda kömək etmək lazımdır.

Bunlar insana yaraşmayan xüsusiyyətlərdir:

- Yalan danışmaq
- Yaltaqlıq, qorxaqlıq
- Tənbəllik

Sınıf yoldaşının uğuruna sevin, çünki o, sinfinizin fəxridir.

Öz adına layiq işlər gör ki sən,
Axırda utanma xəcalətindən.

Nizami Gəncəvi

**Lazım gələndə valideyn və müəllimlərlərdən yardım istə.
Səhvini etiraf etməyi bacar.**

Nizami Gəncəvinin sözlərinin mənasını açıqlayıb dəftərində yaz.

Yüksək insani keyfiyyətlərdən biri də qayğıkeşlikdir. Qayğıkeşlik nədir? Əgər sən gözəl bir çiçəyə qulluq edirsənsə, deməli, qayğıkeşsən. Dibçəkdəki çiçəyinə su verirsənsə, demək, onun qayğısını çəkirsən. Qayğıkeşlik xeyirxahlıqdır. Qoca nənənin zənbilini daşımaq, mətbəxdə anaya kömək etmək, avtobusda və metroda yaşlılara yer vermək xeyirxahlıqdır. Qayğıkeş, xeyirxah olmaq hər bir insanın mənəvi borcudur.

Bitkilərin qayğısını çəkmək
xeyirxahlıqdır.

Yıxılana qalxmağa
kömək etmək insanlıq borcudur.

*Mərhəmət edənlərə
Allah da mərhəmət edir.*

Məhəmməd Peyğəmbər

**Yaxşılıq edəndə əvəz gözləmə.
Yaxşılıq etdiyin adama min-
nət qoyma.**

«Minnət qoymaq» ifadəsinin mənasını açıqlayıb
dəftərində yaz.

Bir gün müəllim bizə dedi ki, bəzi yaşlı adamlar Qocalar evində yaşayırlar. Valideyn himayəsindən məhrum olmuş uşaqlar isə Uşaq evində qalırlar. Onlar çox tənha olurlar. Biz qərara gəldik ki, gedib onlara baş çəkək.

Şənbə günü biz müəllimimizlə Qocalar evinə getdik. Özümüzlə evimizdən gətirdiyimiz şirniyyatı, kitabları və meyvələri Qocalar evinin sakinlərinə verdik. Onlar bizim gəlişimizdən çox sevindilər. İşçilər, həkimlər Qocalar evinin sakinlərinə həvəslə xidmət edirdilər. Axı insanlar yalnız körpəlikdə deyil, yaşlı vaxtlarında da qayğıya ehtiyac duyurlar.

Bir müddətdən sonra müəllimimiz bizi Uşaq evinə də apardı.

Qocalar evində

Uşaq evində

- 1) Sənə kimlər qayğı göstərir?
- 2) Səncə, qayğıya daha çox kimin ehtiyacı var?

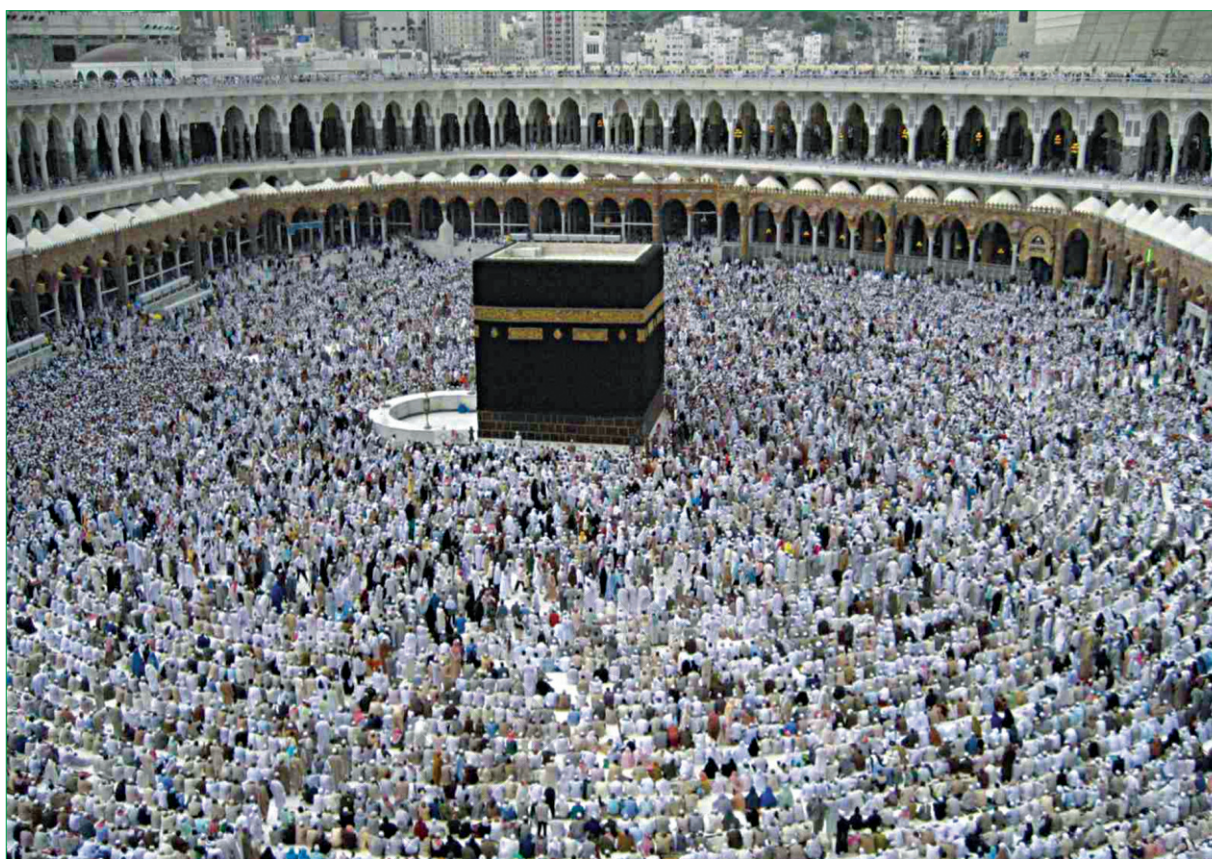
DİNLƏR

Dünyada üç təkallahlı din var. Bunlar islam, xristian və yəhudi dinləridir. Hər üç din öyrədir ki, bütün varlıqların bir Yaradanı var. Bu dinlərin hamısı insanları sevməyə, elm, sülh, həqiqət tərəfdarı olmağa çağırır. Bu dinlərin hər birinin öz peyğəmbəri və müqəddəs kitabı var. Peyğəmbər Allahın sözlərini insanlara çatdıran elçidir. Dinə inanmaq, onu qəbul etmək könüllüdür.

Ölkəmizdə yaşayan əhalinin çox hissəsi müsəlmandır. İslam dinini qəbul edənlərə müsəlman deyilir.

Məscid müsəlmanların Allaha ibadət etdiyi yerdir. İbadət dua etmək deməkdir.

Azərbaycandakı dindarların bir qismi də xristianlar və yəhudilərdir. Xristianlar kilsədə, yəhudilər isə sinaqoqda ibadət edirlər.

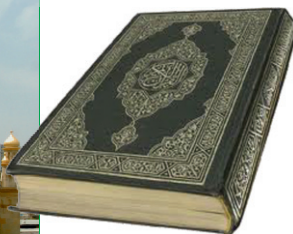

Müsəlmanlar Kəbədə ibadət zamanı

məscid

«Qurani-Kərim»

kilsə

sinaqoq

Tövrət

İncil

Dinlərə hörmətlə yanaş.

İslam, xristianlıq və yəhudi dinlərinin oxşar cəhətlərini söylə.

EHTİYAQLARIMIZ

Bunlar necə
əldə olunur?

Bütün canlıların yaşaması üçün hava, su, qida, torpaq, işıq və istilik lazımdır. Ancaq digər canlılardan fərqli olaraq, insanların başqa ehtiyacları da var.

Geyindiyimiz paltar, yediyimiz ərzaq, oxuduğumuz kitab, istifadə etdiyimiz qaz, elektrik enerjisi və başqaları bizim zəruri ehtiyaclarımızdır.

- 1) Hər gün hansı ərzaq məhsullarından istifadə edirsən?
- 2) Daha hansı zəruri ehtiyaclarımız var?

Şekillərdə gördüyün insanlar hansı ehtiyaclarımızın ödə-nilməsinə xidmət edirlər?

- 1) Taxıl harada becərilir?
- 2) Avtomobil harada istehsal olunur?
- 3) Yaşadığın ərazidə istehsal sahələri varmı? Varsa onlar haqqında dəftərinde yaz.

Zəruri ehtiyaclarını ödəmək üçün insanlara pul lazımdır. Azərbaycanın milli pulu manatdır. Bir manat yüz qəpikdir. Manat kağızdan, qəpik metaldan hazırlanır. Azərbaycan Respublikasında işçilərin əməkhaqqı, dükən və bazarlarda alınan malların dəyəri manatla ödənilir. Pul həm də dövlət atributudur*. Ona görə də ona hörmətlə yanaşmaq lazımdır. Pulı cırmaq, üstünə yazı yazmaq, şəkil çəkmək olmaz. Əzilməməsi üçün pulu pulqabıda gəzdirmək lazımdır.

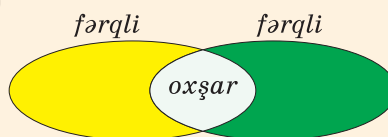
Milli pulumuz

İnsanların qazandıqları pul, ilk növbədə, onların zəruri ehtiyaclarının ödənilməsinə sərf olunur. Dövlətimiz çalışır ki, vətəndaşların qazandığı pullar onların ehtiyaclarını ödəməyə çatsın.

*Atribut — özünəməxsus əlamət

- 1) İnsanların qazandıqları pul, ilk növbədə, nəyə sərf olunur?
- 2) Şəkildə gördüyün pulları ümumi və fərqli cəhətlərinə görə Venn diaqramında müqayisə et.

Mağazada alış-veriş edərkən alıcı pulu kassaya ödəməlidir və çek almalıdır.

Pulu xərcləmək üçün əvvəlcə onu qazanmaq lazımdır.

QƏNAƏT VƏ İSRAF

Sürücü də, müəllim də, fəhlə də, həkim də pulu zəhmətlə qazanır. Zəhmətlə qazanılan pul qənaətlə xərclənməlidir, yəni zərurət olmadan çox pul xərcləmək, lazımsız şeylər almaq olmaz. Bu, israfdır. İsfaf olan yerdə bərəkət və bolluq olmaz.

Mənzildə istifadə edilən qaz, su, işıq üçün pul ödənilir. Bunlara qənaət etmək elə pula qənaət etmək deməkdir.

Bundan başqa, məktəb ləvazimatlarından da səliqə ilə istifadə etmək lazımdır. Çünki səliqəsiz işlədilən hər şey tez bir zamanda yararsız hala düşür. Onu yenisi ilə əvəz etmək lazım gəlir. Ona görə də səliqəli olmaq vacibdir.

İnsan əməyi, vaxt və pul sərf olunan hər şeydən səliqə və qənaətlə istifadə etmək lazımdır.

Atalar sözü

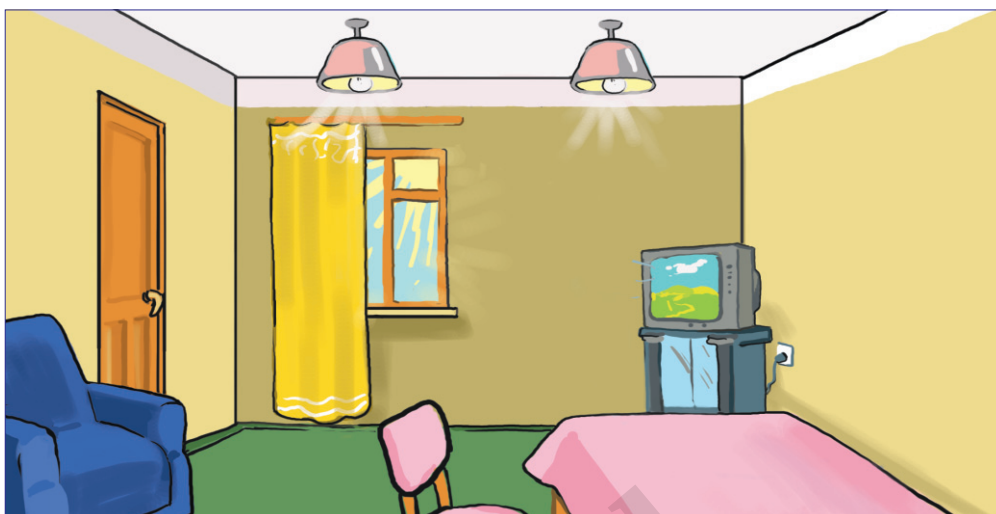
Dama-dama göl olar.

Qənaət hesabına artıq qalan pulunu pul daxilına yığ. Tətildə gərəyin olar.

- 1) Sənə verilən pulu necə xərcləyirsən?
- 2) Qənaətin faydası nədir?
- 3) Xəsisliklə qənaətcil olmağın fərqlərini dəftərində yazıb izah et.

Qənaətcil ol, israfə yol vermə.

VƏTƏN ANADIR

Azərbaycan bizim doğma vətənimizdir. Dünyanın harasında yaşamasından asılı olmayaraq, bütün azərbaycanlılar Azərbaycanımızı sevir və öz vətəni hesab edirlər. Vətəni sevmək hər bir vətəndaşın borcudur. Məktəblilər bu borcu yaxşı oxumaqla, valideynlər öz işləri ilə vətənə xidmət etməklə yerinə yetirirlər. Əsgərlər Vətənə sevgilərini onu gecə-gündüz qorumaqla bildirirlər.

Mən vətəni sevirəm. Ona görə də yaxşı oxuyuram. Mən ailəmi də sevirəm. Ailəmizdə yaxşı oxuyan bacım, əməksevər valideynlərim və vətəni qoruyan əsgər qardaşım var. Mənim ailəmə və vətənimə sevgim tükənməzdir.

Ailən haqqında nə danışa bilərsən?

Qardaşım hərbi xidmətə yola düşəndə ailə üzvlərimiz çox sevinirdi. Ata-anam daha qürurlu idilər. Əsgər atası, əsgər anası olmaq onları fərəhləndirirdi. Hamı bizə gözaydınlığı verirdi. Axı bizim də ailənin övladı müqəddəs vətənin keşiyində duracaq.

**Vətən bölünməz.
Torpaqdan pay olmaz.**

**Biz vətəni canlarından çox sevən
şəhidlərimizin xatirəsini həmişə əziz
tuturuq.**

- 1) Kimə düşmən deyilir?
- 2) Vətəni sevməyi kimdən öyrənirik?
- 3) «Mənim Vətənim» adlı esse yaz.

DÖVLƏTİMİZ VƏ DÖVLƏT RƏMZLƏRİMİZ

Dövlətimizin adı Azərbaycan Respublikasıdır. Dövlətin bayrağı, gerbi və himni onun rəmzləridir. Bundan başqa, dövlətin əlamətləri də olur. Azərbaycanımızın ordusu, milli pulu və paytaxtı var. Bütün bunlar dövlətin əlamətləridir.

Dövlət öz-özünə yaranmır. Onu yaratmaq üçün bəzən uzun illər mübarizə aparmaq lazım gəlir. Azərbaycan Respublikası 1918-ci il may ayının 28-də yaradılmışdır. Ona görə də biz hər il 28 mayı Respublika Günü kimi qeyd edirik.

Azərbaycan Respublikası müstəqil dövlətdir. Müstəqil dövlətin vətəndaşı olmağımızla fəxr edirik. Onu canımız kimi qorumaq hər birimizin borcudur.

El bilir ki, sən mənimsən,
Yurdum, yuvam, məskənimсэн.
Anam, doğma vətənimсэн,
Ayrılarmı könül candan,
Azərbaycan, Azərbaycan!

(S.Vurğun)

Azərbaycan Respublikasının Prezident Sarayı

Dövlətin əlamətləri hansılardır?

İlham Əliyev Prezidentimiz, dövlətimizin başçısıdır. Onu xalq seçmişdir.

Qanunları Milli Məclis qəbul edir.

Azərbaycan Respublikasının təhlükəsizliyinin və müdafiəsinin keşiyində Silahlı Qüvvələrimiz durur.

Azərbaycan Respublikasının paytaxtı Bakı şəhəridir. Dövlət dilimiz Azərbaycan dilidir.

28 May Respublika Günüdür.

- 1) Silahlı Qüvvələrin vəzifəsi nədir?
- 2) Azərbaycanın Dövlət bayrağını xoşladığın üsulla (rəsm, aplikasiya, tikmə) təsvir et.

Dövlət rəmzlərini qorumaq, onları sevmək hər bir Azərbaycan vətəndaşının borcudur.

Heç vaxt unutmamalıyıq ki, dövlət müstəqilliyi uğrunda minlərlə soydaşımız canını qurban vermiş, şəhid olmuşdur. Bu müqəddəs yolda sağlamlığını itirənlər, əlil olanlar da var. Qürur mənbəyimiz olan dövlət rəmzlərini həmişə uca tutmalıyıq.

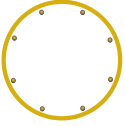
Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi

Dövlət rəmzlərimizi nə üçün müqəddəs sayırıq?

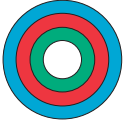

Azərbaycanın Dövlət gerbindəki simvollar

Şərq qalxanı

Azərbaycan bayrağının üç rəngi

Səkkizguşəli ağ ulduz

Yaşıl palıd budaqları və qızılı rəngli palıd qozaları

Qırmızı alov

Sarı sünbül

**Azərbaycan dövləti sülhsevər, xalqımız
isə dinclik və əmin-amanlıq
tərəfdarıdır.**

- 1) Hansı təsvir həm bayrağımızda, həm də gerbimizdə var?
- 2) Gerbimizdə hansı simvollar var?
- 3) Azərbaycanın Dövlət gerbini xoşladığın üsulla təsvir et.

BİZ NƏYİ ÖYRƏNDİK?

Biz artıq təbiət hadisələrinin mahiyyətini anlayır, canlıları fərqləndirməyi bacarıırıq. Dövlət atributlarına sayğı göstərməli, dinlərə hörmət etməli olduğumuzu dərk edirik.

Həyat üçün təhlükə törədə bilən mənbə və obyektləri tanıyırıq. Pulumuzdan, vaxtımızdan qənaətlə, səmərəli istifadə etməyin faydasını bilirik.

Sağlam olmağın, təhsil almağın hüququmuz, ətraf mühiti qorumağın borcumuz olduğunu dərk edirik.

KİTABIN İÇİNDƏKİLƏR

BİZ ŞAĞİRDİK

AİLƏDƏ VƏ MƏKTƏBDƏ

Mövzu 1. Yenidən məktəbə	6
Mövzu 2. Yolda və nəqliyyatda	8
Mövzu 3. Ailədə	10
Mövzu 4. Davranış mədəniyyəti	12
Mövzu 5. Gün rejimi	14

SAĞLAM HƏYAT

Mövzu 6. Sağlamlıq nədir?	16
Mövzu 7. Sağlam olmağın yolları	18
Mövzu 8. Yoluxucu xəstəliklərdən necə qorunmalı?	20
Mövzu 9. Təhlükələrdən qorunmağı hamı bacarmalıdır	22

BİZ TƏBİƏTİN ÖVLADIIYIQ

TƏBİƏT NƏDİR?

Mövzu 10. Yer kürəsi.....	26
Mövzu 11. Günəş, hava, su, torpaq	28
Mövzu 12. Bitkilər və heyvanlar	32
Mövzu 13. Şəhərdə və kənddə	34

TƏBİƏT HADİSƏLƏRİ

Mövzu 14. Temperatur və onun ölçülməsi	38
Mövzu 15. Təbiətdə suyun dövrəni	40
Mövzu 16. Fəsillər	42
Mövzu 17. Yer səthi necə dəyişir?	44

BİZ VƏTƏNDAŞIYQ

İNSANLAR ARASINDA

Mövzu 18. Güc birlikdədir.....	48
Mövzu 19. Hüquqlarımız qorunur	50
Mövzu 20. Mənəvi keyfiyyətlər	52

MƏNƏVİ VƏ MADDİ DƏYƏRLƏR

Mövzu 21. Dinlər	56
Mövzu 22. Ehtiyaclarımız.....	58
Mövzu 23. Qənaət və israf	62

VƏTƏNİMİZ

Mövzu 24. Vətən anadır	64
Mövzu 25. Dövlətimiz və dövlət rəmzlərimiz	66

*Aybəniz Paşa qızı İbrahimova
Gülər Ələkbər qızı Mehdiyeva
Saməddin Həsən oğlu İbrahimov*

HƏYAT BİLGİSİ

*(Ümumtəhsil məktəblərinin 2-ci sinfi üçün
«Həyat bilgisi» fənni üzrə dərslik)*

Bakı, «Aspoliqraf», 2016.

Redaktoru *Azər Abbas*

Bədii və texniki redaktoru *Abdulla Ələkbərov*

Kompüter tərtibatçısı *Təhmasib Mehdiyev*

Rəssamı *Gündüz Ağayev*

Korrektoru *Ülkər Şahmuradova*

Kağız formatı 57x82¹/₈.

Ofset çapı. Ofset kağızı. Məktəb qarnituru.

Fiziki çap vərəqi 9,0. Uçot nəşr vərəqi 7,6.

Sifariş 16. Tiraj 64100. Pulsuz.

«Aspoliqraf LTD» MMC

Bakı, AZ 1052, F.Xoyski küç., 121^B